

Silvo Devetak

ENAKOPRAVNOST JEZIKOV IN PISAV PRI POSLOVANJU ORGANOV JUGOSLOVANSKE FEDERACIJE*

Uvod

Enakopravnost jezika je ena od bistvenih sestavin nacionalne enakopravnosti v vsaki večnacionalni družbi. Resnično jezikovno enakopravnost je moč doseči le tedaj, če ljudje obvladajo dva ali več jezikov.

Kljub politični volji, da se stvari v življenju uredijo, ni tako preprosto najti ustrezne in pravične rešitve za udejanjanje jezikovne enakopravnosti v večnacionalni družbi, kot je Jugoslavija. V njej namreč živi osemnajst etničnih skupnosti, ki jim ustavni sistem v načelu zagotavlja enakopravnost. Šest jih ima ustavni status naroda, kar praktično pomeni, da izvajajo svojo suverenost v federalnih enotah (državah), ki skupaj z dvema pokrajina v sestavu SR Srbije (Kosovo in Vojvodina) sestavljajo jugoslovansko federativno državno skupnost »svobodno združenih narodov in njihovih socialističnih republik« (člen 1 zvezne ustave). Deset etničnih skupnosti ima ustavni status narodnosti (etnične manjšine). V načelu uživajo enako enakopravnost kot narodi Jugoslavije. Na splošno se njihov ustavni status razlikuje v tem, da ni izrecno konstitutivni ekement federalne ali republiške državnosti, temveč jugoslovanske »socialistične samoupravne demokratične skupnosti delovnih ljudi in državljanov ter enakopravnih narodov in narodnosti«. Z drugimi besedami: nimajo pravice do ustanovitve svoje lastne države. Pravice narodnosti jamči federacija, praktično pa se uresničujejo predvsem v okviru republik in pokrajin oziroma občin, kjer živijo.¹ Posebno vprašanje so pravice dveh skupnosti, za katere se v jugoslovanskem ustavnem sistemu rabi naziv »etnična skupina«, to so Romi (Cigani) in Vlahi. Večina republiških in pokrajinskih ustav jih sicer v načelu izenakačuje z »narodi« in »narodnostmi«, vendar njihov ustavni status ni podrobneje definiran, čeprav uživajo v nekaterih okoljih pravico do rabe svojega

* Ta spis je po vsebini del referata z naslovom »Pregled ustavno-pravne ureditve jezikovne enakopravnosti v Jugoslaviji«, ki ga je avtor podal na II. svetovnem katalonskem kongresu v Barceloni, 16. aprila 1986.

¹ Ustavni status naroda imajo Črnogorci, Hrvati, Makedonci, Muslimani, Slovenci in Srbi. V Jugoslaviji živijo naslednje narodnosti: Albanci, Bolgari, Čehi, Italijani, Madžari, Romuni, Rusini, Slovaki, Turki in Ukrajinci.

jezika v sredstvih javnega obveščanja, založniški dejavnosti in pri osnovnošolskem izobraževanju.²

V Jugoslaviji, ki nima svojega »državnega jezika«, je torej v »enakopravni uradni rabi« na različnih ravneh in v različnem obsegu osemnajst jezikov oziroma jezikovnih variant narodov, narodnosti in »etničnih skupin« ter najmanj dve njihovi pisavi (latinica in cirilica). V tem spisu se bomo omejili na obravnavanje načina rabe jezikov in pisav pri delu organov federacije.

USTAVNI IN POLITIČNI RAZVOJ TEMELJEV JEZIKOVNE ENAKOPRAVNOSTI

V prvi jugoslovanski državi so izvajali politiko nacionalne neenakopravnosti in velikosrbskega unitarizma. Ker niso priznavali obstoja makedonskega, muslimanskega in črnogorskega naroda ter albanske, turške in drugih narodnosti, je bila tudi raba teh jezikov v javnosti prepovedana in v teh jezikih ni bilo šol. Zato je bila enakopravnost narodov in narodnih manjšin v okviru nove federativne in demokratične države eden od pglavitnih ciljev (poleg neodvisnosti in socialne preobrazbe) narodno-osvobodilnega gibanja 1941–45. V povojnem razvoju države so bili zgrajeni temelji za enakopravnost narodov in narodnih manjšin na političnem, kulturno-jezikovnem, socialno-ekonomskem in na drugih področjih.

Sedanje oblike enakopravnosti narodov in narodnosti Jugoslavije so se postopoma razvijale in uveljavljale. Tesno so bile povezane s splošnim poglobljanjem enakopravnosti med narodi in narodnostmi na vseh področjih. Birokratske in unitaristično nastrojene politične sile so dejansko preprečevale dosledno uveljavljanje jezikovne enakopravnosti. Čeprav je na primer že ustava iz leta 1963 jamčila občanu »svobodno rabo svojega jezika« in določala, da so »jeziki narodov Jugoslavije in njihove pisave enakopravni« (člen 14), je v mnogih odnosih, zlasti na zvezni ravni, ostala to mrtva črka na papirju. Jeziki narodnih manjšin pa tudi formalno niso bili izenačeni z jeziki narodov, saj je ustava jamčila tem družbenim skupinam le pravico do »svobodne rabe svojega jezika« in do pouka v maternem jeziku v njihovih šolah (člen 43).

Postopno decentralizacijo in demokratizacijo države ter utrjevanje vloge socialističnih republik in pokrajin so pred sprejemom nove ustave leta 1974 urejali številni ustavni amandmaji. Ustavni amandma XIX od 26. decembra 1968 je na primer, razglasil enakopravnost narodnosti (narodnih manjšin) z narodi v vsakem pogledu. To naj bi simbolično potrjevala tudi

² Ustave republik in pokrajin vsebujejo načelo o »svobodni rabi jezika etnične skupine«; vendar njegova izvedba ni urejena z zakoni in drugimi predpisi. Nekateri strokovnjaki menijo, da bi bilo potrebno položaj Romov (Ciganov) in Vlahov povsem izenačiti s položajem narodnosti.

raba naziva narodnost namesto narodna manjšina, ki že sam po sebi nakazuje razlike med »večino« in »manjšino«. Ustavni amandma XIX je predvideval, da bodo »zakoni in statuti družbenopolitičnih skupnosti in splošni akti delovnih in drugih organizacij« zagotovili rabo jezikov in pisav narodov in narodnosti »na območjih, na katerih žive posamezne narodnosti«. Poleg tega je bilo določeno, da imajo pripadniki narodnosti »pravico uporabljati svoj jezik pri uveljavljanju svojih pravic in opravljanju svojih dolžnosti, kot tudi v postopku pred državnimi organi in organizacijami, ki izvršujejo javna pooblastila«.

Resolucija iz leta 1969

Na tej ustavni podlagi je bilo moč pristopiti h konkretnemu urejanju enakopravnosti narodov in narodnosti v vseh družbenopolitičnih skupnostih od zveze do občin. V tem pogledu je pomembna resolucija o uresničevanju ustavnih načel o enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije v zveznih predpisih in v delu zveznih organov, ki jo je sprejela zvezna skupščina leta 1969.³ Resolucija poudarja predvsem tri politične pomenne svobodne in enakopravne rabe jezikov narodov in narodnosti:

- je »sestavni del in bistveni element za resnično enakopravnost narodov in narodnosti Jugoslavije« ter »pomemben prispevek k napredku mednacionalnih odnosov na enakopravnih temeljih«;
- je »bistven pogoj za uresničevanje enakopravnega položaja delovnega človeka v samoupravnih in drugih odnosih«;
- je »pripomogla h krepitvi bratstva in enakosti in vzpodbuja vzajemno spoznavanje in zблиževanje narodov in narodnosti Jugoslavije«

V resoluciji so tudi opozorili na to, da so odpori proti jezikovni enakopravnosti prihajali do izraza v obliki etatiistično-centralističnih, nacionalističnih in drugih prizadevanj in odporov ter pojavov »podcenjevanja pomena tega vprašanja«. Po mnenju avtorjev pa so obstajale tudi »materiale, tehnične, kadrovske in druge težave« za uveljavljanje jezikovne enakopravnosti.

Resolucija postavlja pred »organe federacije in organizacije, ki izvršujejo javna pooblastila iz njene pristojnosti, ter pred tiste samoupravne organizacije, katerih dejavnost se razteza na vso državo« predvsem nalogo, da uveljavljajo enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti na naslednjih področjih:

- v zakonodajni dejavnosti federacije;

³ Tekst resolucije glej v Uradnem listu SFRJ šte. 20 z dne 8. maja 1969, str. 610–612

- pri svojem delu, vključno pri delu tistih zveznih organov in organizacij, ki imaj svoje »področne organe oziroma delovne enote« razmeščene po vsej Jugoslaviji (to so dolžni urediti s svojimi samoupravnimi akti);
- v vseh postopkih pred »državnimi organi, sodišči ali organizacijami, ki pri izvrševanju javnih pooblastil odločajo o pravicah in dolžnostih občanov«, vključno pred tistimi oddelki teh organov in organizacij, ki so razmeščeni po vsej Jugoslaviji;
- v mednarodnih in meddržavnih odnosih in pri delu diplomatskih in konzularnih predstavništev Jugoslavije v tujini (za uresničitev tega so pristojni organi dolžni sprejeti posebne predpise kot tudi »merila za razmeščanje delavcev v diplomatsko – konzularni službi«);
- »v organizaciji in delu ljudske obrambe in Jugoslovanski ljudski armadi«, upoštevajoč pri tem tudi »tradicije narodnoosvobodilnega boja in značaj splošne ljudske obrambe v vojni«;

Resolucija navaja zlasti dva nujno potrebna pogoja za uresničevanje jezikovne enakopravnosti na zvezni ravni:

- zagotoviti je treba, da so v pristojnih zveznih organih in organizacijah »ustrezno zastopani delavci, ki so pripadniki narodov in narodnosti oziroma republik in avtonomnih pokrajin«. S tem v zvezi bi bilo potrebno določiti, na katerih delovnih mestih morajo delavci poznati jezike več narodov Jugoslavije ter si prizadevati za usposobitev delavcev, da »poznajo poleg svojega jezika in da pri svojem delu uporabljajo jezike in pisave drugih narodov Jugoslavije, na posameznih delovnih mestih pa tudi jezike narodnosti«;
- zagotoviti je potrebno »ustrezna finančna, materialna, tehnična in druga sredstva«.

Za izvrševanje resolucije je bil zadolžen zvezni izvršni svet (zvezna vlada), ki naj bi po potrebi »določal splošne smernice za uresničevanje njenih načel pri delu zveznih upravnih organov«.

Izhajajoč iz tega, da je jezikovna enakopravnost »skupen interes vseh narodov in narodnosti Jugoslavije, njihovih republik in avtonomnih pokrajin ter občanov«, nalaga resolucija dolžnost tudi drugim družbenopolitičnim skupnostim ter delovnim in drugim organizacijam, da pretehtajo, »kako se pri njih uresničujejo ustavna načela o enakopravnosti jezikov in pisav« in da v svojih aktih določijo »naloge in ukrepe za njihovo dosledno uresničevanje«.

Ta resolucija sicer nima značaja obvezne pravne norme, vendar še danes predstavlja široko dogovorjeno politično soglasje glede enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije kot sestavnega dela mednacionalnih odnosov in politike nacionalne enakopravnosti. Glede na čas, v katerem je bila sprejeta, pa pomeni resolucija tudi zmago

tistih političnih sil v Jugoslaviji, ki se zavzemajo za demokratizacijo družbenih odnosov in za uveljavljanje enakopravnosti narodov in narodnosti kot temeljnega kamna jugoslovanskega ustavno-političnega sistema. Resolucija je odprla pot nadaljnjemu urejanju jezikovne enakopravnosti ne le na ravni federacije, temveč tudi v drugih družbenopolitičnih skupnostih.

V SR Srbiji so na primer že leta 1971 sprejeli zakon o načinu uresničevanja pravic pripadnikov narodnosti do rabe svojega jezika in pisave pred republiški organi ter priporočilo o izvrševanju pravice do uporabe jezikov narodnosti v državnih organih, delovnih in drugih organizacijah.⁴ Ta dva akta sta imela izreden političen in pravni pomen, ker sta med drugim urejala rabo jezika dveh največjih narodnosti, ki živita v Jugoslaviji – albanske na Kosovu in madžarske v Vojvodini, v organih in organizacijah v SR Srbiji izven obeh avtonomnih pokrajin.

Ustave iz leta 1974

Ustava Jugoslavije in ustave socialističnih republik in pokrajin, ki so bile razglašene leta 1974, so na celovit način uredile oblike enakopravnosti jezikov narodov in narodnosti Jugoslavije, od katerih so se nekatere razvile že po sprejemu omenjenih amandmajev k ustavi SFR Jugoslavije.

V skladu z delitvijo pristojnosti med zvezo ter republikami in pokrajina zagotavlja ustava SFRJ iz leta 1974 enakopravnost jezikov narodov in narodnosti pri delovanju zveznih predstavniških, izvršnih in upravnih organov, hkrati pa določa tudi temeljne norme, na podlagi katerih republiške in pokrajinske ustave ter zakonski in podzakonski predpisi, statuti in predpisi občin ter samoupravni sporazumi in akti organov in organizacij konkretnije urejajo to problematiko glede na posebne razmere in potrebe v posameznih delih države. Vendar je iz ustave jasno, da Jugoslavija kot celota jamči enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti v vsakršnem pogledu in da zato ne bi bilo moč z drugimi pravnimi predpisi ali samoupravnimi akti kršiti tega načela, saj bi bili le-ti protustavni.

V členu 246 razglša ustava SFRJ enakopravnost jezikov narodov in narodnosti in njihovih pisav na ozemlju Jugoslavije.⁵ Ustava jamči tako vsakemu državljanu kot posamezniku (člen 170) kot tudi vsaki narodnosti (člen 247) kot skupnosti »svobodno rabo svojega jezika in pisave«.

V Jugoslaviji kot celoti ni uradnega »državnega« jezika, pač pa so enakopravno v »uradni rabi« jeziki narodov, a jeziki narodnosti v skladu z zvezno ustavo in zveznim zakonom (člen 246). Ustava Jugoslavije ne določa, kateri so »jeziki narodov«, pač pa to vprašanje prepušča republiškim ustavam. V organih federacije je v načelu enakopravnih naslednjih pet jezi-

⁴ Tekst obeh aktov glej v Uradnem listu SR Srbije št. 14 z dne 10. aprila 1971, str. 343-344 oziroma 346-347

⁵ Ustava SFRJ – stručno objašnjenje, Privredni pregled, Beograd 1975, člani 170, 171, 214, 246, 247, 269, 271

kov narodov oziroma dve njihovi pisavi: srbskohrvatski (cirilica), hrvatski knjižni jezik (latinica), srbohrvaški oziroma hrvaškosrbski jezik ijekovskega izgovora, ki se govori v Bosni in Hercegovini (cirilica in latinica), makedonski (cirilica) in slovenski jezik. V večini primerov sta v poslovanju organov federacije s temi jeziki in pisavama enakopravna še jezika albanske in madžarske narodnosti (etnične manjšine). To pomeni, da se v zveznih organih in organizacijah, ki opravljajo javna pooblastila v načelu enakopravno uporablja sedem že omenjenih jezikov oz. jezikovnih variant narodov in narodnosti Jugoslavije ter dve pisavi. Takoj pa moramo omeniti, da so v tem pogledu mnoge nejasnosti, nedoslednosti in razlike med posameznimi zveznimi organi in organizacijami.

Zvezna ustava jamči vsakomur, da uporablja svoj jezik in da je seznanjen z dejstvi v tem jeziku pri vseh postopkih pred državnimi organi na vseh ravneh, organizacijami združenega dela (podjetja, ustanove, javne službe – PTT, železnica itd.) ter pred samoupravnimi organizacijami in skupnostmi, ki »pri izvajanju javnih pooblastil rešujejo o pravicah in dolžnostih državljanov« (člen 214). Neznanje jezika, v katerem se vodi postopek, ne sme biti ovira za obrambo in uresničevanje pravic in upravičenih interesov državljanov in organizacij (člen 214). Te ustavne pravice se nanašajo na državljane in nedržavljanke. V praksi bo v večini primerov postopek potekal prek tolmačev. Ustava pa v zvezi s tem prepušča zakonu, kako se bodo uresničevale ustavne pravice pripadnikov narodnosti pri rabi svojega jezika in pisave (člen 171) »v uresničevanju svojih pravic in dolžnosti« v postopkih pred »državnimi organi in organizacijami, ki izvršujejo javna pooblastila« (v teh primerih gre za uresničevanje enakopravnosti jezikov narodov in narodnosti).

Ustava prepušča zakonu v urejanje tudi pravico pripadnikov narodov in narodnosti, da se izobražujejo v svojem jeziku (člen 171). Glede na to, da sta vzgoja in izobraževanje v pristojnosti republik in obeh avtonomnih pokrajin, se uresničevanje te pravice ureja z republiški in oz. pokrajinskimi zakoni in drugimi predpisi ter samoupravnimi akti.

Zvezna ustava določa enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti v oboroženih silah Jugoslavije (člen 243), vendar prepušča zakonu nekatere izvedbene posebnosti, o katerih bomo govorili kasneje. Razen tega določa enakopravnost jezikov narodov (ne narodnosti!) pri tistih mednarodnih pogodbah, ki se sklepajo v jezikih pogodbenih strank. Načelo enakopravnosti jezikov narodov in narodnosti naj bi se uresničevalo tudi v »mednarodnem prometu« nasploh (člen 271).

REALNOST ALI UTVARA: JEZIKOVNA ENAKOPRAVNOST V ORGANIH FEDERACIJE

Za uresničevanje norm ustave Jugoslavije o enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti v organih in organizacijah federacije so potrebni izvedbeni predpisi: poslovnik zvezne skupščine in njenih zborov,

zakonski in podzakonski akti, samoupravni akti o organizaciji dela in poslovanju zveznih državnih organov in organizacij ter samoupravnih organizacij in skupnosti, ki opravljajo javna pooblastila, itn. Takoj pa je treba povedati, da se te norme lahko v celoti izvršujejo, če vladata pri kadrih, ki so zaposleni v raznih organih in organizacijah federacije in nasploh, ustrezna politična volja in prepričanje, da je jezikovna enakopravnost nujen sestavni del življenja in dela v večnarodni skupnosti.

V nadaljevanju si bomo boljše ogledali izvajanje jezikovne enakopravnosti pri delu zvezne skupščine (parlamenta) pri dejavnosti zveznega izvršnega sveta (vlade) in še posebej pri delu treh tipičnih državnih organov federacije – za carine, za ljudsko obrambo in za zunanje zadeve.

Poslovanje skupščine SFRJ

Skupščino SFRJ sestavljata dva zbora. Zbor republik in pokrajin sestavljajo delegacije skupščin republik in avtonomnih pokrajin; zvezni zbor pa sestavljajo delegati »samoupravnih organizacij in skupnosti ter družbenopolitičnih organizacij« v republikah in avtonomnih pokrajinah. To pomeni, da zvezna skupščina že po personalni sestavi izraža večnacionalni in večjezikovni sestav prebivalstva Jugoslavije.

Pri delu Skupščine SFRJ, njenih zborov in delovnih teles, kot tudi v njenih odnosih z družbenopolitičnimi skupnostmi (z republikami, avtonomnimi pokrajinama, občinami), z organi, organizacijami in občani je uresničeno ustavno načelo (člen 246) o enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije. Poslovnika zbora republik in pokrajin⁶ (člen 300) ter zveznega zbora zvezne skupščine (člen 346) določata, da lahko delegati v skupščini ter v zborih in njihovih delovnih telesih v govorih in v različnih pisnih predlogih uporabljajo katerikoli jezik in pisavo narodov (ki jih »določajo republiške ustave«) in katerikoli jezik ali pisavo narodnosti. Formalno – pravno gledano to pomeni, da lahko delegati v načelu pri delu v zvezni skupščini uporabljajo štiri variante srbskohrvaškega oziroma hrvaškosrbskega jezika, ki so navedene kot jeziki v »uradni rabi« v republiških ustavah, ter slovenski in makedonski jezik. Poleg tega pa še deset jezikov narodnosti (albanski, bolgarski, češki, italijanski, madžarski, romunski, rusinski, slovaški, turški, ukrajinski). Upoštevajoč načelno ustavno enakopravnost obeh »etničnih skupin«, bi lahko delegati v zvezni skupščini na podlagi omenjenih določb poslovnika enakopravno uporabljali tudi jezika Romov (Ciganov) in Vlahov. Skupaj bi torej lahko uporabljali v načelu 18 jezikov in jezikovnih variant ter ustrezne pisne oblike teh jezikov in jezikovnih variant.

⁶ Uradni list SFRJ šte. 22 z dne 23. aprila 1982, str. 710–744

⁷ Uradni list SFRJ šte. 22 z dne 23. aprila 1982, str. 671–710

Vendar poslovnika na drugem mestu (člena 300 oziroma 346) določata, da se govori in pismeni predlogi prevajajo »le« v petih jezikih narodov (hrvaški knjižni jezik; srbohrvaščino; v varinatu teh dveh jezikov, ki se govori v Bosni in Hercegovini; v makedonščino; v slovenščino ter v dva jezika narodnosti – albanščino in madžarščino). Govori delegatov v zborih, po potrebi pa tudi v delovnih telesih skupščine, se simultano prevajajo v eno od srbohrvaških oziroma hrvaškosrbskih variant ter v albanščino, madžarščino, makedonščino in slovenščino.

Glede na načelo jezikovne enakopravnosti noben jezik nima prednosti pred drugim in kot »izvirnik« zakona oziroma drugega predpisa ali splošnega akta velja besedilo v vseh (petih) jezikih narodov Jugoslavije. Njihova avtentičnost se potrdi z državnim pečatom. Prevodi v albanščino in madžarščino pa se štejejo za »originale avtentičnih besedil« in se nanje pritisne samo pečat Skupščine SFR Jugoslavije (člena 121 oziroma 131 poslovnika).

V obeh zborih zvezne skuščine se v omenjenih sedem jezikov oz. jezikovnih variant in pisav narodov in narodnosti prevaja (člen 302 oziroma 347 poslovnika) vse važnejše gradivo za delo delegatov v zborih in v njihovih delovnih telesih. Praktično se prevaja tole gradivo:

- zakoni, resolucije kot tudi drugi akti, ki jih sprejemajo skupščine, njihovi zbori, delovna telesa zborov in skupna delovna telesa skupščine;
- delovno gradivo, ki je sestavljeno samo v enem od jezikov narodov in narodnosti, če to zahtevajo posamezni delegati ali delovna telesa;
- različna vabila in obvestila delegatom.

Poleg tega izhajajo v omenjenih sedmih jezikih različne publikacije, namenjene delegatom: Informativni bilten, Politična knjižnica, Pregled (tedenski) sej skupščinskih teles in Stenografske beležke o delu zborov. Skupščina SFRJ in skupščine republik in avtonomnih pokrajin pa izdajajo od leta 1975 vsakih 14 dni skupno glasilo, ki izhaja v 14 izdajah v jezikih narodov in narodnosti Jugoslavije.⁸

Poslovnika obeh zborov (člena 302 oz. 347) nalagata zveznemu izvršnemu svetu, zveznim upravnim organom in zveznim organizacijam dolžnost, da pripravljajo gradivo za obravnavo v skupščini v vseh (sedmih) jezikih in pisavah oziroma jezikovnih variantah. Če to gradivo pripravijo drugi organi, organizacije ali delegati v enem od teh jezikov, ga skupščinska služba prevede v vse jezike oziroma pisave.

Za ugotavljanje istovetnosti besedil predlogov aktov, ki jih obravnava zbor skupščine v petih jezikih narodov Jugoslavije skrbi komisija, ki je skupno telo obeh zborov. Istovetnost besedil v albanščini in madžarščini z besedili v omenjenih petih jezikih narodov oziroma njihovih variantah

⁸ Glej Uradni list SFRJ šte. 43 z dne 1. oktobra 1976, str. 1318, čl. 2 in Uradni list SFRJ šte. 13 z dne 30. marca 1979, str. 418, čl. 1

ugotavlja komisija le pri že sprejetih aktih, ne pa pri osnutkih ali predlogih. V tem primeru albanščina in madžarščina – jezika narodnosti – nista povsem izenačeni z jeziki narodov. Delo komisije je urejeno s členi 126–128 poslovnika o skupnem delu zborov Skupščine SFRJ.⁹ Komisija obravnava istovetnost besedil, predlaga akte v vseh petih jezikih in poroča zboru o svojih ugotovitvah pred začetkom obravnave. Če pa gre za akte z delovnega področja zborna republika in pokrajini, ugotavlja komisija jezikovno istovetnost, že ko gre za osnutek kakega akta. Če je na seji zborna predlagan amandman samo v enem od jezikov narodov, lahko zbor sklene (ni pa to nujno) prekiniti njegovo obravnavo, dokler se ne ugotovi istovetnost tega besedila v drugih (štirih) jezikih.

Komisija ima za vseh sedem jezikov in pisav, za katere ugotavlja istovetnost besedil, svojo sekcijo, ki jo sestavljata dva delegata in dva strokovnjaka za ustrezní jezik.

V zvezi z istovetnostjo besedil v jezikih narodov in narodnosti je odprto vprašanje jezikovnega nadzora, saj gre za specifično terminologijo z različnih področij. To vprašanje je rešeno le za besedila v srbohrvaškem jeziku, ki jih pripravlja zakonodajna služba, po sprejetju pa parafirata predstavnik predlagatelja in predsednik pristojnega zbora. Ta besedila se »pogojno« jemljejo kot original, na njihovi podlagi pa ugotavlja istovetnost besedil v drugih jezikih. Ta praksa pa je vprašljiva zato, ker se akti v vseh jezikih sprejemajo istočasno.¹⁰

Delegati zvezne skupščine pripadajo različnim narodom in narodnostim ter govorijo različne jezike. Poslovnika zborov skupščine (člen 303 oz. 348) prepuščata delegatom izbiro, v katerem jeziku in pisavi želijo prejemati gradivo. Če se sami ne odločijo, ga prejemajo v jeziku in pisavi »svoje« naroda oz. narodnosti.

Enakopravnost jezikov narodov in narodnosti se uresničuje tudi v dopisovanju zvezne skupščine in njenih zborov ali delovnih teles s skupščinami, drugimi organi in organizacijami ter občani v republikah in avtonomnih pokrajinah. Poslovnika obeh zborov (člen 303 oz. 348) določata, da se v teh primerih pošilja gradivo »v jeziku naroda Jugoslavije, ki se uporablja v omenjeni republiki oz. avtonomni pokrajini, v avtonomni pokrajini pa tudi v jeziku albanske oz. madžarske narodnosti (albanskem oz. madžarskem jeziku)«.

Za uveljavljanje jezikov narodnosti je pomembna določba poslovnikov (člen 304 oz. 349), da lahko pripadniki narodnosti pošiljajo zboroma zvezne skupščine pisne predloge in različne vloge v svojem jeziku. V teh členih je tudi določeno, da lahko skupščine avtonomnih pokrajin pošiljajo svoje pisne predloge zboroma zvezne skupščine »v kakšnem od jezikov narod-

⁹ Uradni list SFRJ št. 22 z dne 23. aprila 1982, str. 653–671

¹⁰ Vir: podatki v dopisu Skupščine SFRJ 032-6/86-074 iz 31. 1. 1986 in iz razgovora z Vero Mačič, voditeljico redakcije za slovenski jezik 23. 1. 1986

nosti z območja avtonomne pokrajine«. To se praktično nanaša na jezike narodnosti, ki so v »uradni« ali »javni« rabi v obeh pokrajinah (albanski in turški jezik na Kosovu ter madžarski, romunski, rusinski in slovaški jezik v Vojvodini). Pravico do uporabe enega od jezikov narodnosti, ki so v rabi na »določenem območju«, imajo v pisnem komuniciranju z zbori zvezne skupščine tudi »drugi organi in organizacije z območij, na katerih živijo pripadniki narodnosti«. Ta odločba bi se lahko nanašala na občinske organe in organizacije v šestih republikah, in sicer na tiste, kjer živijo pripadniki narodnosti in kjer je po statutih in samoupravnih aktih v uradni rabi jezik teh narodnosti. Omenjeni organi, organizacije in občani imajo pravico, da prejmejo odgovore v jeziku, »v katerem je napisana zahteva, predlog ali vloga«. Vendar je ta določba nejasna, saj bi bilo iz dikcije moč razumeti, kot da gre le za pravico do odgovora »v jeziku naroda Jugoslavije ali v jeziku albanske oz. madžarske narodnosti«, kar pa ne ustreza dejanski jezikovno-pravni ureditvi.

Poslovniki nalagajo predsedniku Skupščine SFRJ ter predsednikoma obeh zborov izrecno dolžnost, da skrbijo »za uresničevanje enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije«.

JEZIKOVNA ENAKOPRAVNOST PRI DELU STROKOVNIH SLUŽB SKUPŠČINE

Po odloku o organizaciji in delu služb Skupščine SFRJ¹¹ so le-te dolžne izvajati v ustavi, zakonih in poslovniki določene obveznosti glede zagotavljanja jezikovne enakopravnosti pri delu skupščine, njenih zborov in delovnih teles kot tudi pri dopisovanju z organi in organizacijami družbenopolitičnih skupnosti, s samoupravnimi organizacijami in skupnostmi, z občani itd. Strokovne službe so dolžne uporabljati pri dopisovanju z različnimi organi, organizacijami ali posamezniki »jezike in pisave narodov Jugoslavije, določene v republiških ustavah«. Če imajo ti subjekti sedež oz. prebivališče na območju, kjer sta v uradni rabi jezik in pisava narodnosti Jugoslavije, pa uporabljajo službe skupščine SFRJ pri dopisovanju »jezik in pisavo narodnosti, v katerih se je nanje obrnil organ, organizacija ali občan«.

V skupščini dela oddelek za prevajanje s sedmimi redakcijami za posamezne jezike, ki se enakopravno uporabljajo pri delu v skupščini (skupaj okrog 50 prevajalcev). Simultano so dolžni prevajati razpravo v prej omenjenih pet jezikov tako v zborih kot v delovnih telesih. Vendar delovna telesa iz »praktičnih razlogov« poslujejo v srbohrvaščini. Prav tako ugotavljamo, da se poslužujejo možnosti, da govorijo v svojem jeziku, predvsem Slovenci, medtem ko skoraj ni bilo primera, da bi kdo govoril v albanščini in

¹¹ Uradni list SFRJ števil. 9 z dne 17. februarja 1984, str. 366–376, V. poglavje

madžarščini. Ta služba opravlja proti plačilu prevajalske usluge tudi družbenopolitičnim organizacijam, ko rabijo simultano prevajanje v jezike narodov in narodnosti Jugoslavije (doslej tega ni uporabila le Zveza sindikatov Jugoslavije).

JEZIKOVNA ENAKOPRAVNOST PRI OBJAVLJANJU PREDPISOV

Objavljanje zveznih zakonov in drugih zveznih predpisov ter splošnih aktov ureja zakon iz leta 1976.¹² Zvezne predpise, mednarodne pogodbe in jugoslovanske standarde objavljajo v Uradnem listu SFRJ v »avtentičnih besedilih« v jezikih in pisavah jugoslovanskih narodov (v srbohrvaškem jeziku – cirilici; v hrvaškem knjižnem jeziku – v latinici; v varianti teh dveh jezikov, ki je v uradni rabi v Bosni in Hercegovini – v latinici ali cirilici; v makedonskem jeziku – v cirilici in slovenskem jeziku – v latinici) in »kot avtentična besedila« v jezikih albanske in madžarske narodnosti (člen 4).

Uradni list SFRJ izhaja za vsak jezik in pisavo v posebni izdaji. Vsaka izdaja ima svojega jezikovnega »redaktorja istovetnosti in enakopravnosti jezikov narodov« (ne pa narodnosti); jezikovno enakopravnost potrjuje tudi določba, da morajo vse izdaje v teh jezikih iti v promet istega dne (člen 12).

Enakopravnost jezikov in pisav pri delu zveznega izvršnega sveta ter zveznih upravnih organov in organizacij

Tako pri sestavi zveznega izvršnega sveta kot tudi pri izbiri vodstvenega sestava zveznih upravnih organov in organizacij skrbijo za to, da so ustrezno zastopani kadri iz vrst vseh narodov in narodnosti. V členu 22 poslovnika o skupnem delu zborov skupščine SFRJ¹³ je na primer določeno, da se člani zveznega izvršnega sveta »volijo v skladu z načelom enakopravnosti republik in ustrezne zastopanosti avtonomnih pokrajin«. Na ta način so na tej ravni dani vsaj personalni pogoji za uresničevanje jezikovne enakopravnosti.

Osnovne pravne okvire za izvajanje enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije predstavlja člen 14 zakona o temeljnih sistema državne uprave in o zveznem izvršnem svetu ter zveznih upravnih organih,¹⁴ ki v načelu določa, da morajo ti organi »uporabljati pri svojem delu v skladu z ustavo in zakonom oziroma statutom načelo enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije«. Na podlagi te

¹² Uradni list SFRJ številka 43 z dne 1. oktobra 1976, str. 1293–1295

¹³ Glej op. 9

¹⁴ Uradni list SFRJ številka 67 z dne 21. decembra 1972, str. 1380

načelne določbe bi morali posamezni zvezni organi z zakoni o svoji organizaciji in delu ter s svojimi statuti in drugimi samoupravnimi akti konkretnije določiti, kako bodo izvajali načelo o enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije. Pregled predpisov, s katerimi razpolagamo, kaže da je to za posamezne zvezne organe urejeno na različen način (predvsem pa nedosledno).

Zvezni izvršni svet in zvezni organi so dolžni, kot smo že omenili, pripraviti besedila predlogov zakonov in podzakonskih ter drugih predpisov, ki jih dajejo Skupščini SFRJ in njenim zborom v obravnavo, v istovetnih besedilih vseh enakopravnih jezikih narodov in narodnosti Jugoslavije, ki jih predvidevajo ustrezni skupščinski poslovnik. Ta obveznost se v glavnem izvršuje, razen v izjemnih primerih, ki pa niso načelnega značaja (časovna stiska ipd.)

Bistvene razlike oziroma nedoslednosti nastajajo pri »notranji« enakopravni rabi jezikov narodov in narodnosti v zveznem izvršnem svetu in drugih zveznih organih. Pri ustnem poslovanju zveznega izvršnega sveta in drugih zveznih organov se praktično v celoti uporablja srbohrvaški oz. hrvaškosrbski jezik, ki je jezik okrog dveh tretjin jugoslovanskega prebivalstva.

V načelu pomembni za jezikovno enakopravnost sta tudi določbi zakona o državnem pečatu SFRJ in pečatih zveznih organov,¹⁵ ki določata, da mora biti ime države na državnem pečatu napisano v jezikih narodov Jugoslavije (člen 2) in da morata v teh jezikih biti napisana na pečatih zveznih organov tudi ime in sedež zveznega organa (člen 5). V jezikih in pisavah narodov Jugoslavije so tudi besedila na poslopih, kjer so sedeži zveznih organov in organizacij.

V nadaljevanju si bomo poglobljeje ogledali, kako je urejeno vprašanje jezikovne enakopravnosti v carinski službi, pri ljudski obrambi in v zunanjih zadevah.

ZVEZNA CARINSKA UPRAVA

Zakon o carinski službi¹⁶ v členu 16. ureja rabo jezikov pri napisih na stavbah, ki označujejo sedež carinarnice oziroma njene organizacijske enote. Ti napisi morajo biti v jezikih narodov in narodnosti; če pa je stavba v občini, »v kateri se uradno uporablja tudi jezik narodnosti«, mora biti dodatno še besedilo v tem jeziku. Ta določba se nanaša na področne carinarnice in njihove organizacijske enote, ki so na posameznih narodnostno mešanih ozemljih države. V teh krajih so glede na določbe republiške ali pokrajinske zakonodaje, samoupravnih aktov ter zlasti občinskih statotov

¹⁵ Uradni list SFRJ šte. 23 z dne 28. aprila 1978, str. 873–924

¹⁶ Uradni list SFRJ šte. 52 z dne 3. oktobra 1980, str. 1976–1985

v uradni rabi poleg posameznih jezikov narodov Jugoslavije še jeziki ene ali več narodnosti, ki tam živijo.

Rabo jezikov in pisav narodov in narodnosti podrobneje ureja Pravilnik o organizaciji in delu zvezne carinske uprave iz 26. januarja 1982.¹⁷ Po pravilniku so zvezna carinska uprava in carinarnice v načelu »dolžne, da se pri svojem delu dosledno ravnaajo po načelu o enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije« (člen 98). Zato so dolžni jugoslovanskim državljanom omogočiti, da v postopku rabijo svoj jezik, v katerem morajo prejeti tudi ustrezne sklepe (člen 99). Zvezna uprava mora uporabljati jezik in pisavo narodov in narodnosti, ki so v rabi v kaki republiki ali avtonomni pokrajini, ko se dopisuje s tamkajšnjimi organi in organizacijami ali carinarnicami (člen 100). Zvezna uprava je tudi dolžna odgovoriti v istem jeziku, ki ga je v svoji vlogi uporabila stranka (člen 101). Zanimiva je tudi določba pravilnika, da lahko uslužbenci zvezne uprave carin (pripadniki posameznih narodov in narodnosti) uporabljajo pri delu svoj jezik in pisavo in da jim je dolžna uprava »zagotoviti pogoje« za uresničevanje te pravice (člen 105). Delavci zvezne uprave carin so celo dolžni, da svoje predpostavljene, ki podpisujejo različne akte, opozorijo na tiste, ki jih je potrebno po določbah pravilnika prevesti v jezike in pisave narodov in narodnosti Jugoslavije (člen 106).

Pravilnik ne določa natančno, na katere jezike in pisave narodov in narodnosti se nanašajo vse te določbe — ali na vseh 18 jezikov in jezikovnih variant narodov in narodnosti Jugoslavije ali pa samo na 7 jezikov in jezikovnih variant, ki se enakopravno uporabljajo v Skupščini SFRJ. Domnevamo, da se teoretično na vse jezike in jezikovne variante nanaša vsaj dolžnost zvezne uprave carin, da odgovori na vloge v jeziku, v katerem so bile napisane.

Splošni samoupravni in posamični akti, s katerimi se urejajo notranji odnosi v delovnih skupnostih carinske službe, so napisani v jeziku in pisavi, ki je v rabi, kjer je sedež skupnosti (člen 103), morajo pa biti sestavljeni v dveh ali več jezikih, če je tako določeno z republiškimi ali pokrajinskimi predpisi (člen 104).

Delavci zvezne carinske uprave, ki so zaposleni na delovnih mestih (na primer na mejnih prehodih), kjer je po predpisih republike ali pokrajine obvezna raba kakega od jezikov narodov in narodnosti, so po pravilniku o sistematizaciji nalog in del v zvezni carinski upravi dolžni poznati ta jezik. To se urejuje predvsem z zaposlovanjem oseb iz vrst različnih narodov in narodnosti.¹⁸

¹⁷ Pravilnik 05/1 štev. 743/1 iz 26. januarja 1982

¹⁸ Podatki so iz dopisa zvezne uprave carin, 05/1 štev. D-1149/2, ki ga je avtor prejel 18. februarja 1986

Nekatere določbe pravilnika o organizaciji in delu zvezne carinske uprave pa dajejo slutiti, da pri njenem dopisovanju z zveznimi organi uprave in organizacijami prevladuje srbohrvaški oz. hrvaškosrbski jezik (na primer člen 98).

LJUDSKA OBRAMBA

V skladu z obrambnim konceptom o splošnem ljudskem odporu delujejo v Jugoslaviji poleg Jugoslovanske ljudske armade še teritorialne in druge enote ljudske obrambe. Že v resoluciji iz leta 1969 je Skupščina SFRJ ugotovila, da je »potrebno proučiti možnosti za širše izvajanje ustavnih načel o enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije pri delu Jugoslovanske ljudske armade in v njenih razmerjih z državnimi organi in samoupravnimi organizacijami ter z občani in o tem izdati posebne predpise«. ¹⁹

Ustava SFRJ iz leta 1974 (člen 243) je določila, da se »v oboroženih silah SFRJ zagotavlja . . . enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije«. Hkrati pa je dopustila možnost, da se z zveznim zakonom predpiše, da se pri poveljevanju in vojaškem pouku uporablja v armadi kot celoti eden od jezikov narodov, a v delih armade jeziki narodov in narodnosti. V zakonu o splošni ljudski obrambi iz leta 1982 je določeno, ²⁰ da se pri »poveljevanju in vojaškem pouku v Jugoslovanski ljudski armadi uporablja srbohrvaški oz. hrvaškosrbski jezik«. V enotah in ustanovah armade pa se v ta namen lahko »uporablja kakšen drug jezik naroda ali narodnosti Jugoslavije, če uporaba tega jezika glede na sestavo pripadnikov enote oziroma ustanove zagotavlja učinkovito poveljevanje in uspešen pouk«. Enote in jezik poveljevanja in pouka v teh enotah naj bi določil zvezni sekretar za ljudsko obrambo, vendar nam ni znano, če takšen predpis, ki bi se verjetno nanašal predvsem na »partizanske enote« (vojaški rezervisti) v sestavu armade, obstaja.

Upravno poslovanje zveznega sekretariata za ljudsko obrambo bi moralo glede jezikovne enakopravnosti temeljiti na istih predpisih kot poslovanje drugih zveznih organov. Vendar nismo uspeli ugotoviti, s kakšnimi akti se uresničujejo pri delu zveznega sekretariata za ljudsko obrambo načelo o enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije, ki ga na primer med drugim določa 14. člen že omenjenega zveznega zakona o temeljih sistema državne uprave. Prav tako nam ni znano, ali obstoji predpis o jezikih in pisavah, v katerih naj bi bili napisani na stavbah, kjer so sedeži vojaških ustanov, enot (na primer vojašnice) in organizacij. Po analogiji s prakso drugih zveznih upravnih organov (na pri-

¹⁹ glej op. 3

²⁰ Uradni list SFRJ štev. 21 z dne 23. aprila 1982, str. 577–612

mer carine) in glede na predpise v republikah in pokrajinah, ki urejajo vprašanje javnih napisov, bi sodili, da morajo biti tudi napisi na stavbah, kjer so sedeži vojaških ustanov, enot in organizacij, v jezikih in pisavah narodov in narodnosti, ki so v uradni rabi na tem področju Jugoslavije.

Isto načelo bi moralo veljati tudi kar zadeva ustno in pisno komuniciranje teh vojaških ustanov, enot in organizacij s civilnimi javnimi ustanovami in organizacijami v družbenopolitičnih skupnostih, kjer je njihov sedež.

Zanimivo je urejena jezikovna enakopravnost v enotah t.i. teritorialne obrambe, ki je v pristojnosti republik oziroma pokrajin, vendar bi obravnavanje tega vprašanja že presežalo okvir tega spisa.

ODNOSI S TUJINO IN ZUNANJE SLUŽBE

Ustavno določbo (člen 271), da se pri sklepanju mednarodnih pogodb, katerih besedilo je sestavljeno v jezikih držav pogodbenic, enakopravno uporabljajo jeziki narodov Jugoslavije, so dobesedno ponovili v členu 12 zakona o sklepanju in izvrševanju mednarodnih pogodb²¹ iz leta 1978, navodila o načinu izvedbe tega predpisa²² pa je izdal zvezni izvršni svet leta 1980.

Pristojni organ mora že v osnutku osnove za pogajanje za sklenitev pogodbe, ki ga predloži v obravnavo zveznemu izvršnemu svetu, predlagati ustrezno rabo jezika. Jezik se predlaga na podlagi štirih kriterijev: glede na jezik in »republiško pripadnost« vodje delegacije; glede na to, za katero od republik bodo iz pogodbe izvirale posebne obveznosti; glede na to, katera od republik bo morala na podlagi pogodbe spremeniti svoje zakone ali sprejeti nove; glede na to, na ozemlju katere republike se bo pretežno izvajala mednarodna pogodba oz. glede na to, za katero republiko ima pogodba »poseben pomen«.

Ne moremo reči, da je bila ta oblika jezikovne enakopravnosti v velikem številu primerov uresničena v praksi. Od skupaj 218 mednarodnih pogodb, ki jih je Jugoslavija v letih 1983–84 sklenila z drugimi državami v jezikih narodov, jih je bilo 208 sklenjenih v srbohrvaškem, 8 v slovenskem, 1 v makedonskem in 1 v hrvaškem knjižnem jeziku.²³

Praktično neuresničeno pa je ostalo priporočilo že omenjene resolucije Skupščine SFRJ iz leta 1969, »da je potrebno s posebnimi predpisi urediti uresničevanje ustavnih načel o enakopravnosti jezikov in pisav« pri delu jugoslovanskih dipolomatskih in konzularnih predstavništev.²⁴ Pripo-

²¹ Uradni list SFRJ št. 55 z dne 13. oktobra 1978, str. 2217–2220. Ta določba je tudi v predlogu novega zakona (člen 13), ki je v razpravi.

²² Uradni list SFRJ, št. 29 z dne 30. maja 1980

²³ Podatki Zveznega sekretariata za zunanje zadeve iz 25. februarja 1985

²⁴ Glej op. 3.

ročilo resolucije, da je potrebno v zvezi s tem »določiti tudi merila za razmeščanje delavcev v diplomatsko-konzularni službi«, pa se uresničuje glede imenovanja vodij teh predstavništev (veleposlanikov in generalnih konzulov) in v predstavništvih, ki delujejo v krajih, kjer je večje število pripadnikov manjšin narodov Jugoslavije ali jugoslovanskih izseljencev.

SLUŽBA ZA PREVAJANJE

Zvezni izvršni svet je leta 1978 ustanovil službo za prevajanje za svoje potrebe in za potrebe zveznih upravnih organov in zveznih organizacij.²⁵ Uredništvo za prevajanje v jezike narodov in narodnosti Jugoslavije ima sedem redakcij, v katerih dela 61 prevajalcev. O obsegu njihovega dela priča tudi podatek, da so v letu 1985 prevedli skupaj 176.480 tipkanih strani gradiva, ustno pa so prevajali 1429 ur. Člani tega uredništva izvršujejo tudi redakcijo gradiva, ki se objavlja v Uradnem listu SFRJ, sodelujejo pa tudi s komisijo Skupščine SFRJ za ugotavljanje istovetnosti besedil v jezikih narodov in narodnosti. V sodelovanju s strokovnimi in upravnimi organi v ustreznih republikah in pokrajinah prevajalci izpolnjujejo svoje jezikovno znanje. To sodelovanje se je doslej najbolj razvilo s SR Slovenijo.

Leta 1983 so ustanovili pri službi za prevajanje oddelek za terminološko in avtomatsko obdelavo podatkov v jezikih narodov in narodnosti Jugoslavije (in v tujih jezikih). Doslej so terminološko obdelali in vložili v računalnik skoraj 6000 terminov s področja samoupravljanja, družbenopolitičnega sistema, vodnega gospodarstva, sedaj pa nadaljujejo z obdelavo drugih področij. Za sedaj delujejo v ustreznih strokovnih oz. znanstvenih ustanovah in organizacijah v republikah in pokrajinah štiri komisije za verifikacijo terminov v posameznih jezikih. Delo oddelka za terminologijo je pomembno ne le za dejavnost zveznega izvršnega sveta in upravnih organov, temveč za napredek prevajanja v jezikih narodov in narodnosti Jugoslavije nasploh.²⁶

SKLEPNA UGOTOVITEV

Jugoslovanska ustava je dobra in utemeljena podlaga za izvajanje načela o enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti pri poslovanju organov federacije. Podoba bi bila še bolj popolna, če bi v tem spisu obravnavali jezikovno enakopravnost pri delovanju pravosodnih organov na ravni federacije, kjer se še bolj potrjuje praksa enakopravne »uradne

²⁵ Uradni list SFRJ št. 6 z dne 10. februarja 1978, str. 153–154 in Uradni list SFRJ št. 17 z dne 8. aprila 1983, str. 379–380 (dopolnitve)

²⁶ Vir: Poročilo o delu službe za prevajanje za čas od 1. januarja do 31. decembra 1985 ter razgovori avtorja z vodjem službe Brankom Marinom in sodelavci 23. februarja 1986

rabe« posameznih jezikov in pisav; neupoštevanje tega načela je na primer razlog za obnovo postopka. Prav tako ne poznamo razen Švice nobene države v svetu, kjer bi se recimo v njihovih parlamentih s tako doslednostjo uresničevala enakopravna raba jezikov in pisav etničnih skupnosti, ki v njej živijo. To dejstvo je še toliko bolj hvalevredno, ker gre v primeru Jugoslavije za razvijajočo se državo, ki ne razpolaga z velikimi finančnimi sredstvi, potrebnimi za izvajanje jezikovne enakopravnosti.

Temeljita analiza izvajanja ustavnih načel pa bi razkrila vrsto pomanjkljivosti. Zakoni in drugi predpisi, ki urejajo delovanje zveznih upravnih organov in organizacij ali samo na splošno ali nepopolno ali pa sploh ne urejajo rabe jezikov in pisav narodov in narodnosti, čeprav bi bili po ustavi to dolžni storiti. Še najmanj pozornosti posvečajo temu vprašanju notranji, t.i. samoupravni akti teh organov in organizacij, ki urejajo delovna razmerja, način poslovanja in druge podrobnosti v zvezi z njihovim delom. Za posamezna delovna mesta bi bilo potrebno, denimo, predpisati kot pogoj za njihovo zasedbo znanje dveh ali več jezikov narodov in narodnosti. Vendar ne poznamo notranjega akta, ki bi to predpisoval za količkaj pomembno delovno mesto. Jezikovno znanje se nekoliko povečuje zaradi zaposlovanja (iz političnih razlogov) »ljudi iz republik in pokrajin« na posameznih najvodilnejših delovnih mestih. Vendar tudi ti nimajo tehničnih, kadrovskih in drugih možnosti za sicer po ustavi zajamčeno rabo »svoje« jezika in pisave. Praktično nismo zasledili primera, da bi nek zvezni upravni organ ali organizacija poskušala z jezikovnimi tečajji albanščine, madžarščine, makedonščine in slovenščine (da ne omenjamo jezikov drugih narodnosti) usposobiti nekatere svoje delavce za enakopravno jezikovno poslovanje. Ko gre za neizogibno pismeno komuniciranje, poskušajo v nekaterih organih in organizacijah federacije reševati to vprašanje z zaposlovanjem prevajalcev ali pa s koriščenjem prevajalskih služb pri zvezni skuščini in zveznem izvršnem svetu.

Zavedamo se, da bi dosledno spoštovanje jezikovne enakopravnosti pri delovanju zveznih upravnih organov in organizacij zahtevalo precejšnja denarna sredstva (že sedanja, ki se dajejo v ta namen, niso majhna), vendar to dejstvo ne opravičuje sedanjega stanja, saj bi večino problemov, to trdimo, lahko rešili:

prvič, če bi po hitrem postopku dopolnili vse zakone in druge predpise ter samoupravne akte v smislu ureditve jezikovne enakopravnosti,

drugič s tem, da bi obstoječi kadri na določenih delovnih mestih bili zavezani naučiti se predpisanih jezikov narodov in narodnosti,

tretjič, z reorganizacijo tehnično-administrativnega poslovanja in

četrtič, če bi se posamezniki ter organi in organizacije iz republik in pokrajin v svojem komuniciranju z zveznimi upravnimi organi in organizacijami dosledno posluževali svojega jezika in pisave.

Glede na omenjene pomanjkljivosti in na to, da velika večina uslužbencev v zveznih organih uprave in v drugih zveznih organizacijah prihaja s srbskohrvaškega oziroma hrvaškosrbskega jezikovnega področja, je ta

jezik nekakšen »delovni jezik« na ravni federacije v prevladujoči večini primerov, ko gre za ustno in v manjšem obsegu za pisno komuniciranje.

Pri ocenjevanju takšnega stanja pa je potrebno imeti pred očmi neizpodbitno dejstvo: opisane pomanjkljivosti kažejo na nedoslednosti pri ureničenju, ne pomenijo pa v nobenem primeru zanikanja jasnega in nedvoumnega ustavnega načela o enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije pri poslovanju organov in organizacij federacije (čeprav se tu pa tam slišijo tudi glasovi v tej smeri).

Spričo vseh opisanih pomanjkljivosti je na začetku opisana resolucija zvezne skupščine iz leta 1969 še vedno celovita politična podlaga za oblikovanje učinkovite politike jezikovne enakopravnosti pri delu organov federacije in javne uprave.

Summary

THE EQUALITY OF LANGUAGES AND ALPHABETS AS REFLECTED IN THE ACTIVITIES OF THE AGENCIES OF THE YUGOSLAV FEDERAL GOVERNMENT

The author discusses the constitutional-legal foundations underlying the Yugoslav system of the equality of the languages and scripts of the eighteen peoples, nationalities and ethnic groups that live in Yugoslavia. Special attention is paid to the use of these languages and alphabets as reflected in the official activities of the Federal Assembly and of some other federal administrative agencies (customs administration, Yugoslav People's Army, and foreign relations).

The author points out that with the sole exception of Switzerland, he is not aware of any other country in the world in which the parliament/assembly, for instance, might be said to exercise as consistently as does Yugoslavia the equality in the use of languages and alphabets of the ethnic groups living within its confines. This fact is all the more commendable in view of the fact that Yugoslavia is a developing country, with rather restricted funds allocated for the implementation of the policy of language equality.

The author believes that a thoroughgoing analysis of the exercise of the constitutional principles is bound to reveal a number of deficiencies. Various laws and other enactments that regulate the functioning of federal administrative bodies and organizations either fail to deal with the use of the languages and alphabets of the peoples and nationalities in sufficient detail or simply ignore the subject, even though it is their constitutional duty to deal with it fully and specifically. Even worse in this respect are the internal basic self-management documents of these bodies and organizations, which regulate matters such as labor relationships, the mode of operation and other details regarding their work. There are instances of jobs, for example, for which knowledge of two or more languages of the peoples and nationalities ought to be required unconditionally. Yet there is not one single internal document prescribing such a provision as a prerequisite for getting a job of even moderate significance.

While it is true that knowledge of the languages of the peoples and nationalities has been slightly increasing because of the employment policy of granting managerial and other high-ranking positions (for political reasons) also to »those from the republics and provinces,« even these people have to face for-

midable difficulties with respect to technical matters, staffing, etc., if they want to exercise their constitutional right to use »their own« languages and alphabets. There seems to have been no attempt on the part of any one federal administrative agency or organization to offer a course in Albanian, Hungarian, Macedonian and Slovene – let alone in the languages of the other nationalities – with a view to qualifying some of the workers for multilingual work on terms of equality. When it comes to written communication, certain agencies and organizations within the Federation either employ translators or seek help of translators' services of the Federal Assembly and the Federal Executive Council.

We are quite aware that consistent observance of the equality of languages in the functioning of federal administrative bodies would require substantial funds (even now the funds allotted for this purpose are not insignificant), which fact, however, is no justification for the present state of affairs.

We believe that most of the problems concerning the equality of the languages and alphabets could be resolved, first, provided that all the relevant laws, other enactments and basic self-management documents were amended to allow for a full and specific regulation of language equality; second, if the present-day personnel in certain official positions were required to learn the prescribed languages of the peoples and nationalities; third, by reorganizing technical-administrative procedures; and fourth, if individuals as well as agencies and organizations from the republics and provinces were consistent in communicating with federal administrative agencies and organizations in their own languages and alphabets.

Given the foregoing deficiencies and the fact that a vast majority of the officials working in the federal administrative agencies and other federal organizations come from the Serbocroatian/Croatoserbian-speaking areas, the author regards this language as the dominant »working language« in matters of oral – and to a lesser extent of written – communication.

In assessing such a state of affairs, the author claims, one must never fail to take account of the incontestable fact that the above deficiencies, while indicating inconsistencies at the level of implementation, never represent a denial of the explicit constitutional principle of the equality of the languages and alphabets of the peoples and nationalities of Yugoslavia as reflected in the activities of the organs and organizations within the Federation (notwithstanding the existence of some dissenting voices).